

Het proefschrift van Sabine van Wesemael geeft een goed en nuttig overzicht van de thema's waarlangs Proust in de Nederlandse pers ter sprake is gebracht. In de eerste plaats de persoon van Proust en de levensfeiten: zijn dood in 1922, de verschijning van de diverse biografieën, de geleidelijke onthulling van aspecten die tijdens zijn leven verborgen bleven zoals zijn homosexualiteit; vervolgens de uiteenlopende thema's waar zijn werk om draait: de tragiek van de tijd, de onwillekeurige herinnering, de sociale context van Frankrijk eind negentiende eeuw, de diverse stromingen en genres waarmee *A la Recherche* in verband is gebracht (symbolisme, impressionisme, modernisme, post-modernisme, psychologische roman), de stijl en compositie en natuurlijk het thema van de ongelukkige liefde en de aspecten die in verband daarmee veel stof hebben doen opwaaien: jaloezie, homosexualiteit, sado-masochisme.

Proust in Nederland geeft ook een overzichtelijk beeld van de lijn waarlangs de receptie zich heeft ontwikkeld. De allereerste reacties kwamen van de verzuilde pers in de jaren dertig. De katholieke bladen verweten Proust dat hij de esthetische ervaring in de plaats stelde van God. Dan was er het opmerkelijk negatieve standpunt van *Forum*, met Vestdijk als uitzondering. In de na-oorlogse periode vormde het existentialisme een ongunstige voedingsbodem voor Proust: Sartre veroordeelde hem als navelstaarder. Uitzondering in Nederland was Sem Dresden die, naast zijn grote belangstelling voor het existentialisme blij gaf van bewondering voor Proust. Tenslotte is er de toenemende belangstelling in de jaren zeventig en tachtig met *De Revisor*, Brakman en Nootenboom.

Overigens had ik in een studie naar de receptie van Proust in Nederland antwoord verwacht op de vraag wat er specifiek Nederlands was aan die receptie, met andere woorden wat deze receptie onderscheidt van de receptie in andere buitenlanden. Maar ik heb geen verwijzingen gevonden naar de receptie van Proust in Duitsland, Engeland, Italië of de VS. Een uitspraak als zou 'de grootheid van Proust in Nederland in volle omvang [zijn] erkend' blijft daarom in de lucht hangen. Om een voorbeeld te geven: in Engeland is Proust volgens mij veel grondiger gelezen dan in Nederland. In vergelijking met de receptie daar lijkt Proust bij ons toch niet 'in volle omvang' te zijn erkend. Bovendien had, door vergelijking met andere buitenlanden, het specifiek Nederlandse van de receptie beter naar voren kunnen worden gebracht.

De recente belangstelling voor Proust moet, behalve aan scholing van de nationale smaak in postmoderne richting, vooral worden toegeschreven aan de vertalingen die vanaf 1976 begonnen te verschijnen. Vanaf dat jaar verandert de receptie qua aard en omvang. Bij de indeling van Proust's receptie in tijdvakken was het dan ook beter geweest om niet 1972 (vijftigste sterfdag van Proust), maar 1976 als begin van een nieuwe receptieperiode aan te merken.

De aardigste constatering van dit proefschrift is wellicht dat Proust zieh, in tegenstelling tot bijna alle andere grote buitenlanders, mag verheugen in de constante waardering van een kleine, maar smaakbepalende groep. Het is een bewijs van zijn grootheid en van de blijvende waarde van zijn werk. Ik ben het dan ook van harte met Van Wesemael eens dat Proust één van de grootste schrijvers van de wereldliteratuur is.

Maarten van Buuren

P. Boomgaard, I. Brown, ed., *Weathering the storm. The economies of Southeast Asia in the 1930s depression* (Leiden: KITLV Press, Singapore: Institute of Southeast Asian studies, 2000, xiv + 332 blz., €27,23, ISBN 90 6718 163 3 (KITLV), ISBN 981 230 080 5 (ISEAS)).

Na de krach in de herfst van 1929 tekende zich aanvankelijk een zeker herstel af. Deskundigen kondigden aan dat de recessie voorbij was (W. A. Lewis, *Economic survey 1919-1939* (1970)

56). Maar in de tweede helft van 1930 gooiden scherpe prijsdalingen van grondstoffen en landbouwproducten roet in het eten. Het ligt dan ook voor de hand, dat sindsdien veelal is aangenomen, dat de op de export van dergelijke goederen aangewezen landen het meest onder de crisis van de jaren dertig hebben geleden. Bovendien was in Zuidoost-Azië het merendeel van die landen gebiedsdeel van de Westerse imperia. Het zou normaal zijn, indien deze hun eigen belang boven dat van hun overzeese gebieden stelden. Zo wist Nederland in de jaren dertig te bedingen, dat Indië Twentse textielwaren bleef importeren, terwijl de Japanse goedkoper waren.

De fraai uitgevoerde bundel *Weathering the storm* met veertien bijdragen over de economische geschiedenis in Zuidoost-Azië tijdens dat onheilspellende decennium toont op overtuigende wijze aan, dat de werkelijkheid veel gecompliceerder was. De redacteurs Boomgaard en Brown erkennen overigens in hun waardevolle inleiding, dat daardoor de synthese van de behandelde stof niet eenvoudiger is. Het heeft kennelijk ook de rangschikking bemoeilijkt, want de vier delen over materiële condities, landbouwstrategieën, handelsgemeenschappen (met slechts één artikel) en overheidsbemoediging dekken de desbetreffende materie strikt genomen niet.

Nederlands-Indië krijgt met bijdragen van Boomgaard, J. Th. Lindblad, J. Touwen, S. Nawiyanto, W. G. Clarence-Smith en A. Booth veruit de meeste aandacht. Daarna volgen de Philippijnen, Indochina en Maleisië. Birma en vooral Thailand (nog geen 7 bladzijden) komen er wat bekaaid af. Maar dit is geen bezwaar, want de overige landen bieden al ruimschoots voldoende regionale diversiteit.

Een treffend voorbeeld van de uiteenlopende ontwikkeling in de behandelde landen is de suikerexport van Java en de Philippijnen. Beide ondervonden nadeel van een gevoelige daling van de wereldmarktprijs. Maar de staatkundige banden met de Verenigde Staten verzekerden de Philippijnen van een royaal afzetgebied, terwijl Nederlands-Indië niet veel kon verwachten van het relatief kleine moederland. Het gevolg was, dat in 1935 het gewicht van de uitvoer van Javasuiker nog geen 30% bedroeg van dat van tien jaar tevoren, terwijl het Philippijnse tonnage zich in diezelfde periode verdubbelde. Imperiale banden knelden dus niet altijd ten nadele van de overzeese gebieden.

Dan is alleszins denkbaar, dat het zozegde machtige westerse zakenleven zich in die gebieden beter zou weten te verdedigen tegen de gevolgen van de depressie dan de kwetsbare inheemse bevolking. Het staat inderdaad wel vast, dat deze het nodige heeft moeten ontberen. Toch lijkt van een ernstige noodtoestand op grote schaal géén sprake te zijn geweest. Dit was onder meer te danken aan de mogelijkheid om van de productie van landbouwexportgewassen als suiker en tabak op rijstteelt over te schakelen. De door Boomgaard aangevoerde cijfers over de mortaliteit in Indië bevestigen, dat deze gang van zaken niet ongunstig is geweest. Men vergelijkte dit met de rampspoed, die ook de Indonesische bevolking in de tijd van de Japanse bezetting zou treffen.

Twee voorbeelden geven aan hoe moeilijk het is om te generaliseren. De inleiding (3) stelt, dat de stadsbevolking dankzij dalende voedselprijzen betrekkelijk goed kon leven. Daarentegen komt P. Brocheux (267) tot de conclusie, dat in Indochina de stedelijke gebieden het zwaarder hadden te verduren dan het platteland. W. G. Clarence Smith bespreekt het lot van de Arabische ondernemers in Nederlands-Indië en Maleisië. Het gaat hier om een gedeeltelijk zeer welvarende, invloedrijke bevolkingsgroep. Een deel van deze zo kleine groep raakte in de misère, terwijl anderen zich op flexibele wijze aan de veranderde omstandigheden wisten aan te passen.

Enige kleinere punten van kritiek hebben betrekking op bijdragen over Nederlands-Indië. I. Nörlund schrijft (200), dat suiker en koffie de belangrijkste uitvoerproducten waren, maar dit was voor het laatstgenoemde product sinds 1900 niet meer het geval (zie P. Boomgaard, ed., *Changing economy in Indonesia*, Xlla, 170). Volgens A. Booth (306) domineerden Nederlandse

handelshuizen de Indische in- en uitvoer. Afgaande op namen als Maclaine, Watson & Co., Erdmann & Sielcken en Wellenstein Krause & Co. en de vele Chinese importeurs lijkt me dat overdreven, zo niet onjuist (zie *Batavia als handels-, industrie- en woonstad*, 218-219).

Ik miste in sommige gevallen een vertaling van exotische uitdrukkingen (46), terwijl men met uitzondering van de Philippijnen wat zuinig is geweest met kaarten van de behandelde landen. Maar het geheel is een belangrijke aanwinst voor de geschiedenis van de depressie van de jaren dertig.

W. L. Korthals Altes

G. von Frijtig Drabbe Künzel, *Het recht van de sterkste. Duitse strafrechtspleging in bezet Nederland* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1999; Amsterdam: Bert Bakker, 1999, 352 blz., €27,18, ISBN 90 351 2132 5).

Enkele maanden na het begin van de bezetting in mei 1940 kreeg Nederland te maken met Duitse gerechtelijke instanties, het *Landesgericht* en het *Obergericht*. Beide waren bevoegd kennis te nemen van handelingen die werden beschouwd en omschreven als strafbare schendingen van Duitse belangen. Hiertoe behoorden niet alleen schade en nadeel toegebracht aan Duitse staatsburgers, instanties en goederen, maar ook meer in het algemeen alles wat gericht was tegen of een gevaar vormde voor de stabiliteit van de Duitse bezetting. Tevens moesten Duitsers die van een strafbaar feit werden verdacht voor deze colleges verschijnen. Lichtere vergrijpen kwamen voor het *Landes gericht*, waarvan de vonnissen door een alleensprekende *Landesrichter* werden uitgesproken. Zwaardere zaken werden behandeld door het *Obergericht* (een college van drie rechters), terwijl dat daarnaast in hoger beroep oordeelde over zaken die in eerste aanleg door de *Landesrichter* waren behandeld. Het *Obergericht* tenslotte oordeelde als een *Sondergericht* in zware politieke en economische zaken.

De hier besproken dissertatie gaat, zo wordt in de inleiding (12) gesteld, over de Duitse strafrechtspraak, de werkzaamheden van de hiervoor in hoofdlijnen geschetste civiele rechterlijke macht voor strafzaken die naast en gedeeltelijk ten koste van de gewone Nederlandse gerechten aan het werk ging. De behandeling van dit eigenlijke onderwerp neemt slechts een betrekkelijk klein deel, ruim een kwart, van de tekst in beslag. Daarnaast is een aantal tabellen in de bijlagen opgenomen. Mogelijk is de omstandigheid dat maar weinig archiefmateriaal van *Landesgericht* en *Obergericht* bewaard is gebleven hieraan debet geweest. Voor bestudering van de ruim 12.000 zaken waarin deze gerechten oordeelden zijn slechts enkele honderden volledige dossiers beschikbaar. Deze schaarste geldt in het bijzonder voor het *Landesgericht*. Van deze nood heeft de auteur een deugd gemaakt door uitvoerig op de historische context van de Duitse strafrechtspraak en de daarmee verband houdende Nederlandse, maar vooral ook Duitse literatuur in te gaan. Tevens besteedt zij uitvoerig aandacht aan andere vormen van bestrijding en repressie van politieke en economische delicten door Duitse en Nederlandse politie- en justitieorganen. Niet alleen rechtspraak komt aan de orde, maar ook het optreden van de Duitse militaire rechters, *Abtrennung* ('uitlevering', ter bestraffing, van verdachten aan de Duitse veiligheidspolitie), standrechtelijke repressie, *Straßefehle* (een vorm van buitengerechtelijke bestraffing die te vergelijken is met onze transactie). Ook het materiële strafrecht, zoals de voorkeur van de bezetter voor *Gummiformulierungen* (*Deutschfeindlichkeit*), het oorlogsrecht, en allerlei penitentiaire aspecten, zoals de afschaffing van voorwaardelijke veroordeling en — in verband daarmee — de betekenis van gratie, hebben een plek gekregen. In het laatste hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de tenuitvoerlegging van de opgelegde straffen: doodstraffen, vrijheidsstraffen en geldboetes.